

Рецензія
на дисертацію Пожоджука Дмитра Дмитровича на тему
«Традиційне скотарство в календарно-побутовій обрядовості волинян
(загальноукраїнські риси та локальні особливості)»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань
03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 «Історія та археологія»

Скотарство, поряд із землеробством, завжди було провідною господарською галуззю українців. Етнографами, етнологами та істориками нагромаджено певну кількість праць із дослідження основних тенденцій розвитку цієї галузі, значення свійських тварин у життєво-господарському укладі селян, матеріально-побутових умов життя пастухів тощо. Поряд з цим не маємо фундаментальної розвідки, де би скотарство висвітлювалось у контексті традиційної обрядово-звичаєвої культури, зокрема крізь призму народного календаря.

Непересічною можна вважати роль Волині як історичного регіону та історико-етнографічного району. Волинська земля сформувалася в період Київської Русі, а її кордони змінювалися впродовж кількох століть. Згодом на основі Волинської землі постало Волинське воєводство, яке утворено за ухвалою віленського сейму у складі Великого князівства Литовського у 1565 – 1566 рр. У ранньомодерну добу (впродовж XVI – першої половини XVII ст.) були активними процеси становлення та функціонування міського суспільства Волині. Поряд з міським суспільством функціонував селянський простір, який у багатьох аспектах залишається маловивченим і досі. І хоча хронологічні межі дисертації Дмитра Пожоджука охоплюють відносно недавній період другої половини XIX – початку XXI ст., етнологічні методи дають можливість побачити і реконструювати архаїчні пережитки духовних вірувань місцевого українського люду.

Узявши за хронологічні межі другу половину XIX – початок XXI ст., Д. Пожоджуку, на відміну від багатьох міждисциплінарних дослідників «історії знизу», не доводилося інтерпретувати, скажімо, юридичні записи з метою реконструкції типових, повсякденних звичаїв. Етнограф-інтерв'юер в особі автора прекрасно впорався з завданням, зафіксувавши «живий» джерельний матеріал і вдало виклавши його у дисертації.

Окрім власних польових записів, Д. Пожоджуком уведено у науковий обіг значний масив незнаних досі джерел, зокрема, архівних матеріалів з фонду Р-119 Львівського національного університету імені Івана Франка. Важливо, що дисертант у своїй праці послуговується таким цінним джерелом, як «Волинские епархіальные ведомости», залучає сюжети сільської тематики п'ятитомного дослідження Миколи Теодоровича. Автор дисертації не обійшов своєю увагою і церковно-парафіяльні літописи, обмежившись, щоправда, лише тими з них, котрі були опубліковані. Вважаємо, що згодом до праці доречно було б залучити матеріали неопублікованих літописів Волинського церковно-археологічного товариства з фонду № 2205 Центрального державного історичного архіву України в місті Києві.

Структурно дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури, додатків. У вступі автор обґрунтував вибір теми дослідження; дав визначення меті, завданням, об'єкту, предмету дослідження; окреслив хронологічні та територіальні межі; стисло описав методи тощо. Перший розділ має вступний характер – у ньому йдеться про стан наукового дослідження теми, поданий огляд джерел та детально окреслена методологія. Остання, варто зазначити, нешаблонна, і поділена на історіографічну, етнографічну та етнологічну частини.

Другий розділ описує почин випасу худоби надворі. Розділ насичений фактичним матеріалом, примітками. У ньому йдеться про організацію першого вигону худоби на підніжний корм та захист тварин від злих сил під час першого їх виходу з хліва. Особливу увагу автор зосереджує на проблемі

дати першого вигону. Зауважимо, що Д. Походжук, з огляду на брак спеціальної літератури, присвяченій цій темі, зіштовхнувся з певними труднощами, описуючи організацію першого вигону худоби на підніжний корм. Найобширніший третій розділ, на наш погляд, є окрасою дисертаційної праці. Тут у найдрібніших деталях висвітлюються скотарські звичаї та обряди волинян пастівницького сезону. Зокрема, йдеться про період великодніх та троїцьких свят і дня св. Іоана Хрестителя. У четвертому розділі мовиться про традиційну звичаєву культуру завершення пастівницького сезону. Дисертант аналізує церковні свята осінньо-зимового циклу, до яких могли приурочувати початок стійлового утримання свійських тварин, зокрема ВРХ. П'ятий розділ дисертації охоплює народну скотарську звичаєвість періоду стійлового утримання худоби, найбільше уваги в цьому розділі автор приділяє скотарській тематиці різдвяно-новорічних свят. Розлогі кінцеві висновки (варто відзначити також обширні проміжні висновки розділів) автора коректно відображають результати дослідження. Доповненням нарративної частини дисертації є список використаних джерел та літератури. Дисертація містить також два додатки: традиційно, перелік авторських опублікованих праць та відомості про апробацію результатів дослідження, а також список обстежених автором населених пунктів, у яких зібрано польовий матеріал. Уважаємо, що у додатках був би доречний список не лише обстежених автором населених пунктів, а й перелік усіх інших сіл, із котрих походять джерельні етнографічні матеріали. Також, на наш погляд, було б доцільним окремо подати список респондентів, опитаних автором.

Окрім поодиноких недоліків, спорадично висловлених вище, слід звернути увагу на окремі деталі, які, на наш погляд, варто було б дещо покращити. Наприклад, можна було б подати ґрунтовніше характеристику історіографії заявленої проблеми. Д. Походжук виконав дисертаційне дослідження у широких порівняльних контекстах, що дало йому змогу висловити вартісні спостереження стосовно проблемних ділянок традиційної скотарської культури. Заразом порівняння, запропоновані дисертантом, не

завжди є уніфіковані та структуровані. Наприклад, часто-густо порівняння подаються одразу після цитат респондентів. В окремих випадках, як-от у першому підрозділі третього розділу «Скотарські елементи в обрядовості великодніх свят», весь порівняльний матеріал винесений у самий кінець. Зрідка, але трапляються випадки, коли Д. Пожоджук не подає пояснювальних порівнянь узагалі. Також вважаємо за необхідне звернути увагу на перенасиченість дисертації етнографічними матеріалами з російських теренів. Мабуть, доцільніше було б використати для компаративного аналізу більше питомо українських матеріалів. Тим паче, що особливих додаткових труднощів це не спричинило б, адже автор дисертації продемонстрував неабияке вміння вишукувати рідкісні етнографічні джерела онлайн. Насамкінець констатуємо, що висловлені вище зауваги є дискусійними. Вони жодним чином не підважують високого рівня і наукової новизни дисертаційного дослідження Д. Пожоджука.

Порушень академічної доброчесності у дисертації Д. Пожоджука не виявлено.

Головна проблематика теми дисертації знайшла відображення у наукових публікаціях автора. Усі 6 наукових статей, що представляють результати дослідження здобувача, написані одноосібно і засвідчують поглиблену й довготривалу працю автора над темою і сумлінне систематичне вивчення окремих її аспектів. П'ять з них опубліковані у провідних фахових виданнях України та одна – у закордонному виданні (Польща). Публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації, надруковані у 2 збірниках міжнародних науково-практичних конференцій.

Дисертаційна робота «Традиційне скотарство в календарно-побутовій обрядовості волинян (загальноукраїнські риси та локальні особливості)» відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» та п. 6 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про

присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

Наведені у рецензії аргументи дають усі підстави зробити висновок, що дисертаційна робота Походжука Дмитра Дмитровича на тему «Традиційне скотарство в календарно-побутовій обрядовості волинян (загальноукраїнські риси та локальні особливості)» є завершеною самостійною працею, яка виконана з дотриманням усіх вимог, а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 «Історія та археологія».

Рецензент

доктор історичних наук,

професор кафедри давньої історії України та архівознавства

Львівського національного університету

імені Івана Франка,

доцент

Андрій ЗАЯЦЬ